

bekerülő új nevek is (*László, Zoltán, Gábor, Vilmos, Aranka, Ibolya, Ildikó, Erika*). Az a korosztály, amelynek már nincs erős közösségi kötődése és élménye, a kétnyelvűségbe születik bele, nyelvhasználata eltolódik a magyar felé, életmódja nyitottabb, iskolázottsága, tájékozottsága pedig magasabb, már lecseréli a korábbi hosszú életű neveket teljesen újakra, mivel a hagyományos nevekhez nem kötődik emocionálisan, elavultnak tartja őket. A zalai horvátok névválasztása 1960-ig a hagyomány és az új között mozgott, utána pedig az újat választva a magyar névdivatot követték, mert modernnek akartak lenni, megszerették a szép és változatos, egyedi neveket. 1970 után már nem beszélhetünk regionális vagy jellemző nevekről, mert tömegével áramlanak az új és még újabb divatnevek a névadásba. A hagyományos nevek hosszú életét és magas terheltségű használatát a nyelvi, etnikailag meghatározott, hagyományos közösséghez és normához való kötődés jelének tekintem, amit generációváltás, nyelvváltás és névváltás követ.

A névhez kapcsolódó érzelmi, hangulati érték is befolyásolhatja a névzés alakulását. 1960-ig a zalai horvátok a közösségen belül szinte kizárólagosan kaj-horvátul beszéltek. A köznapi informális beszédhelyzetben a személyneveket is horvátul, becézve használták, a teljes névalakot csak ritkán. A magyar névalaknak csak a hivatalos, magyar nyelvű kommunikációban volt szerepe. Horvát nyelven a hagyományos személynevek becézett alakjainak nagyobb repertoárja állt rendelkezésre, mint magyarul, s igen változatos hangulati, emocionális érték kapcsolódott hozzájuk. A személynevek a horvát-magyar nyelvi érintkezés, a fonetikai és morfológiai igazodás számos nyomát magukon viselik, ezért gazdag információs és szociolingvisztikai tartalommal bírnak. Szóbeli használatukat pedig a kétnyelvű beszélőközösségben kialakult szokásrendszer és az egyén kommunikációs kompetenciája határozza meg.

**FIRISZ HAJNALKA:
MAGYAR EREDETŰ CSALÁDNEVEK
A BÁCS-SZERÉMI RUSZINOKNÁL**
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szláv nyelvtudomány
Budapest, 2010. 407 lap
Témavezető: Zoltán András
Opponensek: Kocsis Mihály, Zsilák Mária
Védés: 2010. május 14.

1. A témáról. – A bács-szerémi ruszinok Bácskába történő bevándorlása előtt, mely a 18. század közepén ment végbe, őseik Abaúj, Borsod, Szabolcs és Dél-Zemplén megyékben, vagyis magyar nyelvű környezetben éltek. A magyar eredetű családnevek, valamint a ruszin nyelvben található számos magyar jövevényszó tanúskodik a sok évszázados ruszin–magyar együttéléstről, illetve a ruszin–magyar kétnyelvűségről.

Tekintettel arra a tényre, hogy a ruszinok Bácskába történő bevándorlásuk előtt és után is Magyarországon éltek, a ruszin családnevek bekerülését, illetve használatukat abban a formában vizsgáltam, ahogyan azok Magyarországon meghonosodtak, figyelembe véve általában a szláv családnevek keletkezési elveit. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartom megemlíteni azt is, hogy Magyarországon a családnevek kialakulása még a

középkorban megkezdődött, de csak századokkal később, II. József császár tette kötelezővé a családnév használatát (1787). E tények alapján is arra következtethetünk, hogy a ruszinoknál a családnevek többsége a Felvidéken jött létre, amikor még az összes ruszin ott élt.

A magyar nyelv a ruszinban háromféle módon befolyásolta a magyar eredetű családnevek meghonosodását: a magyar hivatalos nyelvű adminisztráció, a hétköznapi nyelvi kapcsolatok, valamint a ruszin–magyar kétnyelvűség által.

A 13. századtól a 18. századig tartó hosszú periódus alatt a magyar eredetű családneveket a ruszin nyelvben több fonetikai és morfológiai változás is érte, hasonlóan a magyar eredetű jövevényszavakhoz.

Magyarországon a két elemből álló személynévhasználat kialakulása, illetve a családnevek keletkezése a 17. században szinte minden társadalmi rétegben befejeződött. Azoknak a ruszin származású jobbágyoknak a családnevei, akik a történelmi Magyarország területén éltek, és a ruszinok többségét alkották, ugyanolyan módon jöttek létre, mint a magyar jobbágyokéi.

Magyarországon a családnevek kialakulása hamarabb végbement, mint Oroszországban – a Kárpátokon túli területeken, ahonnan a ruszinok bevándoroltak a történelmi Magyarország területére –, ahol a családnevek használatát a jobbágyoknál csak a 19. században engedélyezték. Ez azt jelenti, hogy azoknál a ruszinoknál, akik Oroszországból vándoroltak be a történelmi Magyarország területére, a 17. századig a két elemből álló nevek használata még nem honosodott meg.

Magyarországon a családnevek magyarosítása a 19. század első felében kezdődött. Az első magyarosítási hullám után, amely 1848–1849-ben zajlott le, Magyarországon még két nagy névváltoztatási hullám ment végbe: a dualizmus korában, 1867 után, valamint a 20. század első felében, a két világháború közötti időszakban. Abban az időben, amikor Magyarország nagy gazdasági és társadalmi lendületet vett, a családnevek magyarosítása és az asszimiláció a városi, illetve fővárosi allogen lakosságra volt jellemző. A ruszin származású lakosság zöme a vidéki parasztsághoz tartozott, ezért nem kaptak különösebb ösztönzést családneveik megváltoztatására. A ruszinok által viselt magyar eredetű családnevek tehát nem az említett időszakban honosodtak meg, nem a névváltoztatás eredményei voltak.

2. A család- és ragadványnevek vizsgálatáról. – A korpuszt elsősorban KOC SIS M. M. „Руски презвиска и назвиска у Југославији” (In: Лингвистични работи. Нови Сад, 1978: 187–218) című munkájából állítottam össze. Dolgozatomban 299 családnevet és 66 ragadványnevet vizsgáltam.

Munkámban a bács-szerémi ruszinoknál használatos magyar eredetű családneveken és ragadványneveken fonetikai, morfológiai és etimológiai vizsgálatokat végeztem. Igyekeztem rámutatni keletkezési módjukra és motivációikra, ezek által arra is, hogy a magyar eredetű családnevek a bács-szerémi ruszinoknál természetes módon jöttek létre. Az elemzések céljaként azt igyekeztem igazolni, hogy a magyar eredetű családnév a bács-szerémi ruszinoknál (mint ahogy a ruszinoknál általában) elsősorban areális nyelvi jelenség, a ruszin–magyar kulturális és társadalmi érintkezések, valamint a kétnyelvűség eredménye.

A bács-szerémi ruszinok körében honossá vált magyar eredetű családneveket és ragadványneveket a disszertációmban úgy kezeltem, mint a magyar jövevényszavak egyik alfaját. Ezért igyekeztem elvégezni minél pontosabb fonetikai, morfológiai és etimológiai elemzésüket.

A fonetikai változások vizsgálatánál elsősorban UDVARI ISTVÁN munkáit (A bács-szerémi ruszin nyelv lexikai hungarizmusai kutatásának története. In: *Studia Ukranica et Rusinica Nyíregyháziencia* 5. Nyíregyháza, 1997: 100–11; Фонетичне адаптоване мадярских словох у бачваньско-сримским руским язичу. Творчосц 11: 40–62), RAMACS JÚLIÁN ruszin nyelvű grammatikáját (Грамматика руского язика. Београд, 2002), valamint a „Magyar grammatiká”-t és a „Strukturális magyar nyelvtan” 3. kötetét használtam fel.

A magyar eredetű családneveket morfológiai szempontból hét osztályba soroltam: 1. magyar főnevekből keletkezettek szuffixum nélkül; 2. magyar melléknevekből keletkezettek; 3. magyar kereszt- és becenevekből keletkezettek; 4. magyar népnevekből és etnikai csoportnevekből keletkezettek; 5. összetettek; 6. magyar eredetűek magyar szuffixummal; 7. magyar eredetűek szláv szuffixummal.

Motiváció szerint a bács-szerémi ruszinok magyar eredetű családneveit tizenegy csoportba osztottam: 1. magyar személynevekből keletkezettek; 2. földrajzi nevekből keletkezettek; 3. a személy valamilyen belső vagy külső tulajdonságára utalók; 4. foglalkozásra utalók, 5. népnevekből vagy etnikai csoportnevekből keletkezettek; 6. a denotátum szociális vagy anyagi helyzetére utalók; 7. tárgy nevéből keletkezettek; 8. állatnevekből keletkezettek; 9. növénynevekből keletkezettek; 10. mérték- vagy értéknevekből keletkezettek; 11. ételnevekből keletkezettek.

Az etimológiai elemzésben igyekeztem minél pontosabban rámutatni a szó eredetére, amelyből az adott magyar eredetű család- vagy ragadványnév létrejött a bács-szerémi ruszinoknál. Ezeket a vizsgálatokat magyar, illetve szláv etimológiai szótárak segítségével végeztem el. Igyekeztem kitérni arra is, hogy azok a magyar szavak, amelyekből család- vagy ragadványnevek keletkeztek, fellelhetők-e mint hungarizmusok a bács-szerémi ruszinok nyelvében vagy más szláv nyelvben, utalván a magyar–szláv nyelvi kapcsolatokra. Ehhez különböző szláv nyelvű szótárakat is felhasználtam.

Ahhoz, hogy kimutathassam a megvizsgált család- és ragadványnevek körülbelüli keletkezési helyét és idejét, a más területeken élő ruszinoknál meglévő magyar eredetű családnevekről, valamint a régi magyar családnevekről is említést tettem. Ehhez kárpátaljai (Павло Чучка 2005. Призвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник. Львів), lemko (Janusz Rieger 1995. Słownictwo i niezawnictwo łemkowskie. Warszawa), Eperjes környéki (Дуйчак Микола 2003. Антропонімія Пряшівщини. Пряшів) és a CsnSz.-t használtam fel. Ezenkívül olyan történeti családneveket is megadtam, melyeknek ruszin származású viselői a Felvidéken éltek, ahol feltételezhetően a bács-szerémi ruszinok ősei is a Bácskába való bevándorlás előtt. Erre vonatkozóan Magyarország 1715. évi országos összeírását és HODINKA ANTAL „II. Rákóczi Ferenc fejedelem és a »gens fidelissima«” (Pécs, 1937) című munkáját használtam fel.

3. Összegzés. – A bács-szerémi ruszinoknál összesen 594 családnév volt található, ezekből magyar eredetű 299. Az összes ragadványnévi eredetű családnév 186, ebből magyar eredetű 66.

A bács-szerémi ruszinoknál jelentős azoknak a családneveknek a száma, amelyek még a Felvidéken jöttek létre, s még a Bácskába való bevándorlás előtt rögzültek. Erről tanúskodnak azok a magyar eredetű családnevek is, amelyek megvannak (ugyanilyen vagy hasonló formában) a kárpátaljai, kelet-szlovákiai és a lemko ruszinoknál is. Ilyen magyar eredetű családnév a bács-szerémi ruszinoknál 118 lelhető fel (a 299-ből), a lemko-knál 21, Kelet-Szlovákiában 67, Kárpátalján 93.

A ragadványnevek nem hivatalos családnevek, ezért nem lehetséges pontosan meghatározni, hogy melyik mikor keletkezett, vagyis mióta van használatban. 186 magyar eredetű ragadványnevből a bács-szerémi ruszinoknál 94 azonos vagy hasonló változatban megvan hivatalos családnévként is, nemcsak a bács-szerémi, hanem Európa más országaiban élő ruszinoknál is. Ezek közül a ragadványnevek közül 32 magyar eredetű, tehát ezek az alakok megtalálhatók a régi magyar családnevek között is, amelyek általában hivatalos családnévként is szerepelnek a ruszinoknál. A bács-szerémi ruszinoknál az ilyen ragadványnevek száma 20, Kelet-Szlovákiában 7, a lemkióknál 11, Kárpátalján 26.

E családnevek létrejöttekor az adott nemzetiség vegyes-, illetve kétnyelvű közösségekben élt, ezért feltételezhetően a személyeknek, családoknak kettős nevük lett. Ez lehet a magyarázat a ruszin és a magyar családnevek párhuzamos kialakulására. Az már az adott helyzettől függött, hogy melyik lett közülük a hivatalos családnév, a ruszin vagy a magyar forma lett-e rögzítve. A 299 magyar eredetű családnévből a bács-szerémi ruszinoknál 47-nek azonos jelentésű szláv megfelelője is létezik Európa-szerte – a bács-szerémi ruszinoknál 18, Kárpátalján 38, Kelet-Szlovákiában 34, a lemkióknál pedig 23 a párhuzamos szláv eredetű családnevek száma.

Vannak olyan bács-szerémi ruszin családok, melyeknek a hivatalos családneve és a ragadványneve is magyar eredetű. Ilyen családnévből 21 van a bács-szerémi ruszinoknál. Vannak olyan magyar eredetű ragadványnevek is, amelyek olyan családok nevei, melyeknek hivatalos családneve ruszin eredetű. Ilyen ragadványnev a bács-szerémi ruszinoknál 49 található.

**FÁBICS TAMÁS: AZ ÖSSZLÁV EREDETŰ
HELYSÉGNÉVANYAG TÜKRÖZŐDÉSE A MAGYAR NYELVBEN
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Szláv nyelvtudomány
Budapest, 2010. 75 lap + 24 lap melléklet**

Témavezető: Gadányi Károly

Opponensek:¹ Guttmann Miklós, Zoltán András, Kocsis Mihály

Védés: 2010. december 16.

1. A dolgozat elméleti háttére és célja. – A szláv nyelvtudománynak a története folyamán számos megoldandó problémával kellett szembenéznie, amelyek közül néhányat a mai napig nem sikerült lezárni. A vitás kérdések főleg a szlávok őstörténetét, az őshazát, a nyelvi elemek etimológiáját, a múltban kiveszett szláv dialektusok, valamint az ősszláv nyelv tárgykörét érintik.

Ősszláv nyelven azoknak a dialektusoknak az összességét értjük, amelyek az indo-európai alapnyelvből különültek el, és amelyekből bonyolult folyamatok útján a mai szláv nyelvek kialakultak. Az ősszláv nyelv létének kezdete kutatásaink szempontjából nem elsődleges tényező, hiszen ez jóval régebbi múlt, mint az általunk vizsgálandó időszak. Az ősszláv nyelv létének vége – tehát annak meghatározása, hogy mikortól beszélhetünk

¹ Harmadik opponens felkérésére az egyik opponens visszautasító véleményét követően került sor.